

ROTE ARMEE FRAKTION

De sublimiteit van de terroristische daad

Nick Wever

Nick Wever onderzoekt in dit artikel aan de hand van filosofische theoriën de terroristische daden van de *Rote Armee Fraktion*. Hij komt tot de conclusie dat hun daden niet voortkwamen uit een irrationeel beslissingsproces, maar uit een persoonlijke drang om te breken met hun oude referentiekader en een nieuwe tot stand te brengen.

Het is opmerkelijk hoe een handjevol jonge en intelligente mensen zich in de jaren zeventig committeerde aan de *bewaffneter Kampf*, aan het sublieme ideaal van de wereldrevolutie. Ontstaan vanuit een 'politieke brandstichting' in een warenhuis in 1968 door het Bonny en Clyde-esque duo Andreas Baader en Gudrun Ensslin, hield de Baader-Meinhof Groep, of de *Rote Armee Fraktion* (RAF) zoals zij zichzelf noemden, voor lange tijd de West-Duitse staat in zijn greep met ontvoeringen, moordpartijen en bomaanslagen. Voor de jonge mensen die ervoor kozen hun leven te wijden aan de *bewaffneter Kampf* was al dit zware geweld niet alleen legitiem, maar zelfs pure noodzakelijkheid voor de tijd waarin zij leefden. Voor hen had het geen zin om het juiste aan de verkeerde mensen te vertellen: voor de RAF-leden waren de dagen van praten voorgoed voorbij.¹

Het wrange aan het RAF-narratief is dat 28 jaar terreur bijzonder weinig heeft opgeleverd en dat de RAF-leden volgens veel belangstellenden naïef waren, dat zij leefden voor een illusie, dat hun revolutie nergens toe zou gaan leiden en dat zij geen einddoel hadden. Misschien is het voor revolutionairen echter niet zozeer een einddoel, maar juist het afwerpen van oude conventies en gebruiken, en de strijd zelf, dat hun leven zin gaf. Vanuit de psychoanalyse en filosofie zijn er inzichten die gebruikt kunnen worden ter ondersteuning van het postulaat dat de revolutionaire geest niet zozeer bezig is met concrete doelen, maar juist met een bijna heilige zoektocht om te kunnen breken met een ongewenste situatie en met het wakker schudden van de massa hen de ogen te openen voor al het dagelijkse onrecht. Zo bezien ontstaan terroristische acties op het moment wanneer het gevoel ontstaat dat wij niet op het juiste spoor zitten. De paradox die hierin ligt besloten – als het inderdaad waar is dat het geweld van *anderen* ontstaat vanuit grieven omtrent de manier waarop wij onze maatschappij hebben ingericht en dat we door het bestrijden van terrorisme bijna blind gaan geloven in de goedheid van onszelf – is dat we daardoor een oog toeknijpen als het aankomt op het onrecht dat wij zelf begaan (of niet begaan). Als we systematisch de grieven van anderen niet serieus nemen, ontstaat het gevaar dat we door het bestrijden van terrorisme het juist creëren en in stand houden.

In dit onderzoek wordt stilgestaan bij de vraag hoe West-Duitse revolutionairen in de jaren zestig ervoor kozen om geweld te gebruiken en hoe geweld voor hen noodzaak werd voor de tijd waarin zij leefden. Wat ik aannemelijk zal maken is dat voor de revolutionaire geest een revolutie en geweld noodzakelijke ingrediënten voor verandering zijn en de enige antwoorden voor de problemen van het leven zelf. Het is een groots subliem idee dat simpelweg niet genegeerd kan worden. Soms is het juist het

voorzicht van grootse acties zoals een wereldrevolutie dat ogenschijnlijk irrationeel geweld in het verleden kan verklaren. Revolutie als zodanig moet gezien worden als een verlossing van de ziel – of, zoals het naar verluidt in 1968 op de muren van Parijs stond geschreven: de actieve passage van droom naar realiteit.

THEORIE

In de geschiedfilosofische traditie geldt Jean-Paul Sartre als iemand die terrorisme als concept heeft gerechtvaardigd. Volgens hem is terrorisme een reactie op een primaire terreur (*la violence originelle*). Het is het soort geweld dat gebruikt wordt door de gevestigde macht om die macht te kunnen behouden en dat wordt gepresenteerd als het goede, of ten minste als de norm – en dus het goede.² De vraag stellen of terroristisch geweld gerechtvaardigd is, is misschien het stellen van de verkeerde vraag. Volgens sommige filosofen komen reflectie, legitimering en rechtvaardiging pas ná daden. Historicus en filosoof

Eelco Runia schrijft hierover dat historische discontinuïteit, zoals een revolutie, soms juist ontstaat door onbehaaglijke gevoelens, welke ertoe leiden dat we af en toe tot dingen in staat zijn die niet met onze identiteit stroken. Dit doen we door ‘subliem’ te handelen, waarbij subliem betekent dat we ons oude referentiekader ontstijgen en simpelweg een nieuwe trachten te creëren.³ Subliem handelen, aldus gezien, betekent handelen zonder alles helemaal te begrijpen; het is handelen op basis van ongemotiveerde

Een opsporingsfoto voor de belangrijkste leden van de RAF, hier aangeduid als 'anarchistische geweldplegers'. Op de poster staan Ulrike Meinhoff (bovenste rij, eerste van links), Andreas Baader (bovenste rij, tweede van links) en Gudrun Ensslin (bovenste rij, centrum). Midden in de tweede rij staat de Nederlander Ronald Augustin.
Bron: <http://denstoredanske.dk>

ideeën, handelen vanuit een gedissocieerde geestestoestand. De crux hierin is dat pas ná een sublieme gebeurtenis de waarheid ervan opduikt.⁴ Dit is uiteraard een zeer verontrustende gedachte. Het betekent dat sommige historische actoren betrokken kunnen zijn bij de meest vreselijke uitingen van geweld en dat ze dit doen, omdat ze simpelweg een behoefte hieraan hadden. Runia's gedachtegoed draait om het geloof dat wij als soort en als groep onszelf telkens opnieuw blijven uitvinden door wat misschien omschreven kan worden als 'de evolutie een handje helpen'. Hij schrijft in dit geval over 'vertigo', een duizelingwekkend gevoel dat door hem niet wordt getypeerd als een angst om te vallen, maar door een wens om te springen, welke verborgen ligt onder een angst om te vallen.⁵ Vertigo heeft een bepaalde aantrekkingskracht, die volgens

Runia ook in de geschiedenis bestaat. Historische vertigo is het gevoel dat er 'iets' moet gebeuren, een gevoel dat bijna onmogelijk wordt om te onderdrukken. Het is de grandeur van een sublieme gebeurtenis dat onze nieuwsgierigheid prikkelt en dat ons er bijna toe dwingt om in het onbekende te springen.

Op een soortgelijke manier omschrijft filosoof Slavoj Žižek een revolutie als een 'utopische toekomst', een toekomst die hand in hand lijkt te gaan met hopeloosheid en pijn. Zo bezien lijkt een revolutie mogelijk een uiting van poppenkasterij, of misschien zelfs van naïeve achterlijkheid, maar dit is alleszins te kort door de bocht. Volgens Žižek is de revolutionaire geest vooral bezig met het vinden van wat in de psychoanalyse de *Real* genoemd wordt; een soort authenticiteit, of op zijn minst iets wat onomstotelijk waar moet zijn, iets wat in een huidige situatie niet gevonden kan worden.⁶ Volgens Žižek is het enige criterium voor een ware revolutie het ten uitvoer brengen van de utopische toekomst. Hij omschrijft een ware revolutie als een unieke opschorting van tijd; een soort limbo tussen het heden en de toekomst, waarin het mogelijk wordt om te doen alsof de utopische toekomst al voor het grijpen ligt. Revolutie is volgens Žižek niet een serie van ontberingen die uitgezeten moet worden ten behoeve van geluk en vrijheid in de toekomst, maar als een serie van ontberingen waarin de revolutionair al vrij is, door middel van het strijden voor vrijheid.⁷ De revolutie vormt als zodanig zijn eigen ontologische bewijs; het creëert zijn eigen logica, en zijn eigen waarheid. Nadezhda Tolokonnikova van het Russische Pussy Riot heeft, waarschijnlijk in deze context, ooit aangegeven dat 'waarheid' alleen gevonden kan worden in een eindeloze zoektocht.⁸ Hopeloosheid en pijn mogen misschien samengaan met een revolutie, de revolutionair zal ze altijd verkiezen boven het idee te moeten leven in een kunstmatige wereld.

De Franse filosoof Albert Camus heeft ook getracht de revolutionaire, in zijn woorden de rebellerende, geest te beschrijven. Zijn werk draait om wat hij de 'absurde' mens noemt. Hierbij is van belang zijn onderscheid tussen futiele waarheden en waarheden die het waard zijn om voor te leven – en voor te sterven.⁹ 'Absurditeit' komt voort uit een soort gevoel van bespottelijkheid tegenover het leven, dat het bespottelijk is om een 'leugen te leven'. Camus presenteert de absurditeit van het leven als een abstracte totaliteit, waarin de rebel komt te ondervinden dat hij zo niet langer kan leven; hij voelt zich een vreemdeling en ziet zowel het heden als de toekomst als ondraaglijk.¹⁰ Dit opent de mogelijkheid, in Runia's termen, om iets subliems en ongehoords te doen, maar ook om eigen waarden en idealen te creëren. Boven alles is de rebel volgens Camus een vragend persoon. Wat hij wil, en *behoeft*, is het creëren van eenheid. Net zoals het woord revolutie impliceert zal een huidige situatie omgedraaid moeten worden. Vanwege het feit dat de absurde mens breekt met een totale huidige situatie zal hij echter niet in staat zijn om de antwoorden te vinden waar hij zo hopeloos naar op zoek is. De enige zekerheid die hij kan hebben is zijn eigen weerstand tegen de huidige situatie. Door het willen, zelfs eisen van verandering, kan die weerstand echter zijn eigen momentum creëren.¹¹ Veranderen betekent bij Camus handelen, terwijl handelen hier, net als bij Runia blind gebeurt; reflectie vindt pas later plaats.

Terroristische acties, aldus gezien, kunnen voortkomen uit wat bijna omschreven kan worden als een reset van de geest, een soort existentiële *zero hour*. Het is door te handelen, blind maar subliem, dat de terroristische geest leert; conclusies zijn gebaseerd op ervaring. Terrorisme gezien als subliem handelen draait om de rebellerende mens die op zoek is naar antwoorden, naar authenticiteit, en die beide creëert door zich bijna blind over te geven aan de geschiedenis. De terrorist tracht iets totaal nieuws te creëren. Daden vormen hem, in plaats van andersom. Dit is wat verstaan mag worden onder revolutionair *becoming* (worden-tot...).

ACHTERGROND

De jaren vijftig en zestig in de West-Duitse staat waren roerig. Spanningen begonnen zichzelf te manifesteren in nieuwe protestbewegingen, in een rebellerende jongerencultuur en in het openlijk in twijfel trekken van traditionele normen en waarden.¹² Veel West-Duitsers sloten zich aan bij de *Friedensbewegung* en namen deel aan protestacties via de *Außerparlamentarische Opposition* (APO). Het politieke landschap was daarbij ernstig gepolariseerd. Na de oorlog profileerde de West-Duitse staat zich als strikt en conservatief. Het onderhield nauwe banden met de Verenigde Staten en was bijzonder anticommunistisch. 'Keine Experimente!', was kanselier Konrad Adenauer's bekende verkiezingslogan.¹³ Het was de naoorlogse generatie echter vaak te strikt, te conservatief, en het kon moeilijk verkroppen hoe de oude generatie Duitsers de oorlog compleet dood trachtte te zwijgen. Daar komt bij dat voor veel jonge mensen het verleden nog steeds tastbaar was in het heden. De West-Duitse staat werd gezien alsof het nog steeds door het nazisme doorregen was. Veel top-nazi's bleefden ook na de oorlog nog politieke functies. Ook werd de seksuele revolutie in de jaren zestig gezien als winst in de zin dat er gebroken werd met nazistische ideeën omtrent liefde, trouwen en familie.¹⁴ Tegenover Kanselier Kiesinger werd geschreeuwd: 'Vergas ons maar, wij zijn de nieuwe joden!'¹⁵ Ook het toenemende geweld tegen de protestbewegingen, die almaar grimmiger leken te worden, werd gezien als bewijs dat de West-Duitse staat niet koosjer was en waartegen in opstand gekomen diende te worden. Volgens sommige academici trachtte de jongere generatie daarom te doen wat hun ouders hadden nagelaten: weerstand bieden.

De polarisatie ging gepaard met schuldgevoelens en schaamte voor de oorlog en met name de oorlogsgeneratie. Deze gevoelens kunnen aangedragen worden als redenen voor vervreemding van de West-Duitse staat die veel jonge mensen ervoeren, waaronder RAF-leden Ronald Augustin en Knut Folkerts. Ook RAF-lid Karl-Heinz Dellwo heeft in een interview ooit aangegeven dat zijn generatie niets met de generatie ervoor te maken wilde hebben, dat ze kwaad waren, dat Duits-zijn boven alles misselijkmakend was, omdat de recente geschiedenis ervaren werd als een loodzware last.¹⁶ Volgens essayist Jill Hallgren zag de naoorlogse generatie zich als de 'betere' Duitsers.¹⁷ Aangezien het echter onduidelijk is wat de 'betere' Duitser vormt, zou gesteld kunnen worden dat zij geen andere identiteit hadden dan 'niet-Duitser'. Het is daarom niet verrassend dat er overal naar inspiratie werd gezocht. In het geval van de RAF wereldwijd:

met de antagonistische communistische wereld, met onderdrukte Palestijnen, met Uruguayaanse vrijheidsstrijders, met Mao, Ché Guevara, etcetera. Dit zou ook verklaren waarom zowel de studentenbeweging als de RAF-leden zo'n sterk gevoel van solidariteit hadden met andere 'vrijheidsstrijders' en andere 'slachtoffers' van Westers imperialisme. Het is in dit verband ook interessant om af te vragen of de situatie in de jaren zestig in West-Duitsland vergelijkbaar is met contemporaine gevallen van jonge gedesillustioneerde en vervreemde (Europese) jongeren die zich laten verleiden door religieuze opvattingen over heilige oorlogen in het Midden-Oosten. De overeenkomsten lijken evident.¹⁸

Voor het RAF-narratief is bovendien de studentenbeweging van groot belang, aangezien deze bijna naadloos overging in het revolutionaire geweld van de RAF. De *Sozialistische Deutsche Studentenbund* manifesteerde zichzelf als een leidend element binnen de APO en werd een kweekbodemp voor anti-staatse sentimenten. De studentenbeweging bereikte zijn hoogtepunt in 1968, waarna het langzaam uiteenviel. Hier zijn een paar praktische redenen voor aan te dragen. Er was veel verwarring binnen de beweging en maar weinig eenheid. Buiten Duitsland, in Parijs, waren studentenopstanden uitgelopen in chaotische situaties en Praag werd bezet door de Russen.¹⁹ Ook kwam er een nieuw kabinet onder Willy Brandt dat ingaf aan een aantal eisen van de studentenbeweging. Voor veel mensen was de noodzaak tot protest niet zo urgent als het ooit was. Voor sommigen, echter, helemaal met het uiteenvallen van de studentenbeweging, werd de behoefte tot verandering enkel urgenter.

SPANNING TUSSEN WOORD EN DAAD

Wat betreft de radicalen in West-Duitsland zijn eind jaren zestig een aantal interessante dingen waar te nemen. Een ervan draait om wat ook wel *Die Verachtung der Literatur* genoemd wordt, wat duidt op de moeilijke relatie die radicalen hadden met de gebruikte woorden van intellectuelen en de bereidheid

om die woorden te bezegelen met geweld.²⁰ Daarbij komt een tweede notie, die van de *Klima der Dogmatik*, welke erop neerkomt dat intellectuelen niet alleen beoordeeld werden op hun woorden, maar ook of zij de daad bij het woord voegden.²¹ Beide ideeën kunnen bijzonder precies aangetoond worden bij het radicaliseringsproces van Ulrike Meinhof. Eind jaren zestig, toen zij bezig was met

Leden van de RAF na hun eerste aanslag.
Bron: <http://www.allmystery.de>

een film over een meisjesweeshuis – een voor de activisten zeer geliefd onderwerp – schreef zij in een brief naar een goede bekende van haar:

'Ik heb niet langer een behoefte om auteur te zijn, die de problemen in de maatschappij overhevelt naar een superstructie, zodat het anderen amuseert en mij beroemd maakt. Ik vind de film verschrikkelijk, dat is waarlijk mijn probleem. Wat ik heb geleerd is dat met deze film ik niks anders dan een *esthetische connectie* heb gemaakt met de problemen van deze proletarische jeugd, net zoals elke andere schrijver; en dat zo iets enkel gewauwel is, revolutionair gewauwel.²²

Dit komt zeer dicht bij wat Runia omschreven heeft als historische vertigo. Het komt ook zeer dicht bij wat Camus schrijft over de totaliteit van een revolutie. Een revolutionair moet ervoor kiezen om er helemaal voor te gaan. Vanuit deze gedachte kan ook Meinhofs uitspraak dat 'over revolutie spreken, betekent er serieus over te zijn' verklaard worden.²³ Op deze manier was de enige manier voorwaarts voor Meinhof, en ik poneer ook voor de andere RAF-leden, handelen, door middel van het stellen van daden. Door te handelen, door zichzelf te committeren aan het concept revolutie en de totaliteit die een revolutie voorstelt, kon Meinhof c.s. breken met de narratieven van schuld en schaamte, die geassocieerd werden met hun historische identiteit als Duitser.

DAS KONZEPT STADTGUERILLA

In *Das Konzept Stadtguerilla* (1971), grotendeels geschreven door Meinhof, zetten de RAF-leden voor het eerst hun strategie en visie voor de toekomst uiteen. Het artikel is verdeeld in zes secties waarvan de eerste ingaat op het legitimeren van de manier waarop RAF-kopstuk Andreas Baader op gewelddadige wijze bevrijd

Chaos na een RAF-aanslag.
Bron: <http://www.blocml.be>

is uit de gevangenis. De tweede sectie gaat in op de APO en de leden van de studentenbeweging; dat zij geprezen dienen te worden voor hun werk, maar dat zij slechts een agenda op konden zetten. Theorie hadden zij echter nog niet om kunnen zetten in actie, met de implicatie dat hierdoor de studentenbeweging uit elkaar kon vallen. Hierop volgend wordt antwoord

gegeven op de vraag wat tot dusver miste in de strijd voor socialisme door het *Primat der Praxis* te introduceren. In de laatste secties wordt uitgelegd dat hieraan vorm wordt gegeven aan de ideeën rond Stadtguerilla, in het bijzonder naar de ideeën van de *Tupamaros* in Uruguay. De RAF presenteert zichzelf hierbij als de schakel tussen het legale en het illegale, als de voorhoede van een revolutionaire macht die binnenkort ook in Europa op zal staan.

Met name is het Primat der Praxis interessant. Deze lijkt de viering van daden boven woorden uit te drukken, of in andere woorden, stelt de praktijk gelijk aan theorie. 'Het proletariaat in theorie steunen, betekent het ook in de praktijk steunen', zo valt het te lezen in *Das Konzept*.²⁴ Dit is een belangrijke constatering, aangezien het voor de RAF-leden de spanning tussen woord en daad kon oplossen. En terwijl dit feitelijk betekende dat de wapens opgepakt moesten worden, lijkt het erop alsof het voor de RAF-leden een logische, zelfs *rationele* keuze was. Voor het Nederlandse RAF-lid Ronald Augustin lijkt dit inderdaad het geval te zijn geweest.²⁵ Waar de RAF-leden ogenschijnlijk rationeel voor kozen was een bewapende strijd in de Duitse metropolissen, in een poging bij te dragen aan de internationale strijd voor socialisme, waarbij ze vanuit een internationaal oogpunt het gevoel hadden achter te lopen.

Het is ook stellig interessant om te bedenken dat deze keuze tot geweld misschien voortgedreven werd door het gevoel dat de tijd op begon te raken. Het lijkt erop dat historische actoren die geraakt worden door historische vertigo het gevoel krijgen dat *nu* de juiste tijd om te handelen is, of, in andere woorden, dat de tijd hen tot daden dwingt. In de speelfilm 'Wer wenn nicht wir?' komt dit naar voren wanneer kopstukken Ensslin en Baader op de vlucht zijn voor de politie en een korte stop maken bij het ouderlijk huis van Ensslin. Hier geeft Ensslin te kennen dat Griekenland en Spanje al fascistisch zijn, weldra ook Italië en Duitsland.²⁶ Dit komt extreem dicht bij Runia's observering dat historische actoren soms het gevoel krijgen dat ze weten wat het proces van de geschiedenis nodig heeft. Als zodanig kunnen zij misschien zelfs het idee krijgen dat door subliem handelen ze niet alleen het proces van de geschiedenis gehoorzamen, maar zelfs belichamen. Camus schrijft iets soortgelijks wanneer hij het heeft over de rebellerende mens die zich overgeeft aan het proces van de geschiedenis.

Een ander zeer belangrijk element in *Das Konzept* is de constatering dat

'velen willen bewijzen dat we gek zijn, onbetrouwbaar, onvoorzichtig. Met deze wauwelaars, voor wie de anti-imperialistische strijd gevoerd wordt tijdens koffiepauzes hebben wij niets te maken. Zij, die niet wauwelen, die een begrip hebben van weerstand, die er genoeg van hebben en ons een kans willen geven, omdat zij weten dat dit allemaal het niet waard is om aan aan te passen, daar bestaan er velen van.'²⁷

De niet-wauwelaar die de RAF aanhaalt lijkt hierbij in hoge mate overeen te komen met Camus zijn absurde mens; het soort persoon waarin weerstand zich heeft gemanifesteerd, iemand die het gevoel heeft dat de huidige gang van zaken niet de moeite waard is om voor te leven. Aangezien Camus stelt dat weerstand van de absurde mens blind is, zal er eerst gehandeld moeten worden en kan pas daarna geprobeerd worden om dit handelen te legitimeren. Deze gedachte vindt zijn resonantie in *Das Konzept*: 'de RAF spreekt vanuit de Primat der Praxis. Of nu de juiste tijd is voor een gewapende strijd hangt ervan af of het mogelijk is, of het wel of niet mogelijk is, kan alleen worden ondervonden in de praktijk'.²⁸ De overweging dat de RAF-leden niet helemaal zeker zijn waar hun Primat

der Praxis toe zal leiden, lijkt overeen te komen met de inzichten van Runia en Camus, in de zin dat de RAF's bewaffneter Kampf gelezen kan worden alsof hun acties hand in hand gingen met een bepaalde blindheid. In dit verband is het ook interessant om te lezen dat in *Das Konzept* de RAF-leden de anarchistische slogan "break what breaks you" en de slogan van Stokely Carmichael van de *Black Power*-beweging in de Verenigde Staten "trust your own experience" aanhalen.²⁹ Deze twee slogans tezamen omschrijven zeer nauwkeurig waar revolutionair subliem handelen om draait.

AUCH UNS TÖTEN WIR

Een immer onbeantwoorde vraag bij het RAF-narratief is de vraag of de eerste generatie van de RAF, waaronder Ensslin, Baader en Meinhof, zelfmoord hebben gepleegd of dat zij door de staat zijn vermoord. Camus schrijft dat de revolutionaire geest niet alleen de dood accepteert, maar dat door zelfdoding, wat filosofisch gelijkstaat aan het doden van de ander, nieuwe waarden gecreëerd worden. In dit opzicht is het interessant om te wijzen op twee werken waar de RAF-leden ogenschijnlijk mee geobsedeerd waren, wat duidt op de overweging dat zij serieuze plannen hadden wat betreft zelfdoding als laatste revolutionaire daad. Dit zijn Bertolt Brecht's *Die Maßnahme* en Herman Melville's *Moby Dick*. Vooral met de laatstgenoemde konden de RAF-leden zich identificeren, ze gaven elkaar zelfs bijnamen uit het verhaal.

Zoals we natuurlijk weten betekent kapitein Ahabs ongezonde obsessie een witte walvis te doden uiteindelijk zijn einde. De walvis in *Moby Dick* kan gezien worden als de *Leviathan* zoals besproken door Thomas Hobbes, maar er zijn aanwijzingen dat de walvis meer verpersoonlijkt: in Melville's woorden alle subtiele 'demonisms' in het leven en in de gedachten.³⁰ De strijd van Ahab om de walvis te doden was altijd hopeloos geweest, maar het was voor hem de enige logische keuze. In Camus zijn termen: het was de waarheid die het voor hem mogelijk maakte om te leven en te sterven. Ook Brechts werk is treffend te noemen. In Ensslins cel in Stammheim werd een kopie ervan gevonden met deze tekst onderstreept: 'Furchtbar ist es, zu töten, aber nicht andere nur, auch uns töten wir, wenn es Not tut, da doch nur mit Gewalt diese tötende Welt zu verändern ist, wie jeder Lebende weiß'.³¹ Over en weer werd aan Brechts werk gerefereerd wanneer ze hun strategieën aan het plannen waren. Het is ook geen geheim dat ze hun ontberingen vergeleken met Russische revolutionairen die, decennia voor hun tijd, hun executie niet alleen accepteerden, maar juist omarmden.³² Daar komt bij dat ook in *Das Konzept* beschreven staat hoe erg gecommitteerd de RAF-leden waren wanneer zij schrijven dat 'je het moet willen, met het pathos dat Blanqui vorm gaf wanneer hij zei dat het de taak van de revolutionair is om te blijven vechten, altijd te blijven vechten, blijven vechten tot de dood'.³³

Zelfs als dit niet de doorslaggevende argumenten mogen zijn in de discussie of de RAF-leden zich zelf hebben gedood, is het moeilijk om niet te concluderen dat de bewijzen hier erg goed op Camus zijn ideeën aansluiten, in de zin dat zelfdoding gezien dient te worden als de laatste daad van weerstand, of misschien zelfs als laatste persoonlijke rechtvaardiging voor de waarheid die

de revolutionaire geest voor zichzelf gecreëerd heeft.³⁴ Het wordt daardoor aannemelijk dat het niet de West-Duitse staat was dat de RAF-leden de das om deed, maar hun eigen monomanische staat waarin zij verkeerden, en waarbij zij zochten naar hun eigen waarheid.

CONCLUSIE

Wat het RAF-narratief zo bijzonder maakt is dat het mogelijk is om een kijkje in de ziel te nemen van de revolutionaire en terroristische geest. Ik heb geprobeerd om aannemelijk te maken dat om de revolutionaire poging van de RAF goed te kunnen begrijpen, we moeten overwegen dat de RAF-leden ten tijde van hun terroristische daden niet volledig bij verstande waren en dat het concept revolutie voor hen bijna een laatste redmiddel was voor de problemen van hun tijd, waar zij heel persoonlijk aan onderdoor gingen. Ondanks dat gesteld kan worden dat de RAF-leden niet in hun *right minds* waren, wil ik niet zeggen dat we deze jonge idealisten moeten afdoen als compleet gestoord, of dat hun frustraties en zorgen tegenover de West-Duitse staat volledig ongegrond waren. Dit staat te ver van de waarheid om juist te zijn. Er waren wel degelijk problemen; problemen die grotendeels terug te leiden zijn naar de manier waarop de Tweede Wereldoorlog door hen werd ervaren in het heden. Wanneer er gevraagd wordt naar de redenen waarom de RAF-leden kozen voor revolutionair geweld is het daarom belangrijk te bedenken wat de West-Duitse maatschappij niet deed: het verwerken van dit historisch trauma. Helemaal voor de naoorlogse generatie kunnen schaamte, schuld en vervreemding aangestipt worden als redenen die tot weerstand tegenover de oorlogsgeneratie leidde, en later tot de staat zelf. Bij sommigen, mogelijk door het revolutionaire geweld dat in andere delen van de wereld werd gezien, ontstond het gevoel dat wat de tijd werkelijk nodig had, daden waren. De tijd voor woorden, zo werd het gezien, was voorbij. Het was het concept revolutie dat de meest-radicalen in de samenleving een antwoord bood op de problemen van hun tijd.

De 'politieke brandstichting' van Ensslin en Baader valt daarom beter te beoordelen als persoonlijke daad, dan als een politieke. Het was een manier om te breken met een ondraaglijke situatie door actie te ondernemen. Op deze manier moet het samenkomen van woorden en daden gezien worden als het begin van het sublieme ideaal van de bewaffneter Kampf. Vanuit dit perspectief is de bewaffneter Kampf de accumulatie, zelfs de synthese tussen kunst en leven. Het is het grootse plan waarmee de RAF-leden de ogen van de massa probeerden te openen. Het is bovendien het grootse plan dat de RAF-leden een reden om te leven, als wel een reden om te sterven gaf.

Nick Wever heeft zijn bachelor Geschiedenis afgerond aan de Rijksuniversiteit Groningen en is sinds 2014 onderzoeksmasterstudent Modern History and International Relations aldaar. Zijn interesses zijn terrorismevraagstukken, internationale betrekkingen en internationale veiligheid.

NOTEN

- 1 'Rote Armee Aufbauen', 1970, in: N.A., *Rote Armee Fraktion. Texte und Materialien zur Geschichte der RAF* (Berlijn 1997) 24.
- 2 Zie Ruud Welten, *Zinvol Geweld* (Kampen 2006) 148.
- 3 Eelco Runia, 'Of Two Minds', transcript van college, 11.
- 4 Zie Runia, 'Of Two Minds', 18.
- 5 Zie Eelco Runia, 'Into Cleanness Leaping: The Vertiginous Urge to Commit History', in: *History & Theory* 49 (februari 2010), 17.
- 6 Zie Slavoj Zizek, *Welcome to the Desert of the Real! Five Essays on September 11 and Related Dates* (Londen 2002) 12.
- 7 Zie Slavoj Zizek, *Revolution at the Gates. A Selection of Writings from February to October 1917 V.I. Lenin* (Londen 2004) 259.
- 8 'We are a part of this force that has no final answers or absolute truths; for our mission is to question. We are the rebels asking for the storm, and believing that truth is only to be found in an endless search. If the "World Spirit" touches you, do not expect that it will be painless', N.A. 'Nadezhda Tolokonnikova of Pussy Riot's prison letters to Slavoj Zizek', *The Guardian* (15 november, 2013), via www.theguardian.com.
- 9 'Galileo, who held a scientific truth of great importance, abjured it with the greatest ease as soon as it endangered his life. In a certain sense, he did right. That truth was not worth the stake. Whether the earth or the sun revolves around the other is a matter of profound indifference. To tell the truth, it is a futile question. On the other hand, I see many people judge that life is not worth living. I see others paradoxically getting killed for the ideas or illusions that give them a reason for living (what is called a reason for living is also an excellent reason for dying)'. Albert Camus, *The Myth of Sisyphus. And Other Essays. Translated from the French by Justin O'Brien* (New York 1995) 7.
- 10 'In a universe suddenly divested of illusions and lights, man feels an alien, a stranger. His exile is without remedy since he is deprived of the memory of a lost home or the hope of a promised land'. *Idem*, 8.
- 11 Zie Albert Camus, *De mens in opstand* (Amsterdam 1973) 90-91.
- 12 Nick Thomas, *Protest Movements in 1960s West-Germany: A Social History of Dissent and Democracy* (Oxford 2003) 31.
- 13 Verkiezingslogan van het CDU, 1957.
- 14 Axel Schildt en Detlef Siegried, *Deutsche Kulturgeschichte. Die Bundesrepublik - 1945 bis zur Gegenwart* (Bonn 2009) 261.
- 15 Geschiedenis, 'In Europa, afl. 30 (1977 Duitsland)', 15 februari 2009.
- 16 VPRO Diogenes, 'Vijand van de staat', documentaire, 1995, via www.zaplog.nl
- 17 Jill Hallgren, 'Ulrike Meinhof: West-Germany's homegrown terrorist', *theriskyshift*, versie 25 januari, 2012, via www.theriskyshift.com.
- 18 Mathieu Guidere, een expert op het gebied van

Islam en Jihad stelde bijvoorbeeld dat de Islam nu is wat het communisme in de jaren zestig en zeventig was. Net als in het geval West-Duitsland in de jaren zestig lijkt het erop dat ook nu jonge Europeanen overweldigd worden door iets wat zij niet kunnen negeren; ze worden overweldigd door een verlangen om iets te doen. Zie N.A., 'French brothers seek jihad in Syria', BBC, 20 augustus, 2013, via www.bbc.co.uk/news.

- 19 Martin van Amerongen en Carola Mulder, *De Baader-Meinhof groep: een documentaire* (Groningen 1975) 9.
- 20 Zie Gerrit-Jan Berendse, *Schreiben im Terrorordom. Gewaltcodierung, kulturelle Erinnerung und das Bedingungsverhältnis zwischen Literatur und RAF-Terrorismus* (München 2005).
- 21 *Ibidem*.
- 22 Reinhard Mohr, 'Revolutionäres Gewäsch', *Der Spiegel*, versie 12 augustus 1996, via www.spiegel.de.
- 23 *Ibidem*.
- 24 'Das Konzept Stadtguerilla', 1971, in *Texte und Materialien*, 40.
- 25 Zie Geschiedenis, 'Andere Tijden afl. Stammheim, de RAF-top gevangen maar niet uitgespeeld', documentaire, N.D., via www.geschiedenis24.nl.
- 26 Andres Veiel, 'Wer wenn nicht wir', film, 2011.
- 27 'Das Konzept Stadtguerilla', in N.A., *Texte und Materialien*, 29. Mijn cursivering.
- 28 *Ibidem*, 40.
- 29 *Ibidem*, 44.
- 30 Zie bijvoorbeeld: 'The White Whale swam before him as the monomaniac incarnation of all those malicious agencies which some deep men feel eating in them, till they are left living on with half a heart and half a lung. That intangible malignity which has been from the beginning; to whose dominion even the modern Christians ascribe one-half of the worlds; which the ancient Ophites of the east revered in their statue devil; Ahab did not worship it like them; but deliriously transferring its idea to the abhorred white whale, he pitted himself, all mutilated, against it. All that most maddens and torments; all that stirs up the lees of things; all truth with malice in it; all that cracks the sinews and cakes the brain; all the subtle demonisms of life and thought; all evil, to crazy Ahab, were visibly personified, and made practically assailable in *Moby Dick*'. Herman Melville, *Moby Dick, or The Whale*, eBook, 1891, via www.gutenberg.org, 180.
- 31 Stefan Aust en Helmar Büchel, 'Der letzte Akt der Rebellion', *Der Spiegel*, versie 10 september 2007, via www.spiegel.de.
- 32 *Ibidem*.
- 33 'Das Konzept Stadtguerilla', in N.A., *Texte und Materialien*, 43.
- 34 Zoals hij schreef over de revolutionairen in zijn "Les Justes" (1949): 'In een wereld van totale ontkenning, met bommen en revolvers als beslissende argumenten maar ook met de onverzettelijke moed waarmee zij naar de galg schreden hebben deze jonge mensen gepoogd, aan de tegenstrijdigheden te ontkomen en de waarden, waaraan ze behoefte hadden, zelf te scheppen'. Camus, *De mens in opstand*, 136.